

אתה הראש - אתה אשם?

אחריות ואשמה בספר בראשית

1. בראשית פרק לח

חלק 1

(א) ויהי בעת ההוא ויבדד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדלמי ושמו חירה: ויבא שם יהודה בת איש כנעני ושמו שוע ויבדד ויבא אליה: ויתגר ותלד בן ויקרא את שמו ער: ויתגר עוד ותלד בן ויקרא את שמו אונו: ויתסף עוד ותלד בן ויקרא את שמו שלה ויהי בכוזב בלדתה אתו: ויבדד יהודה אשה לער בכורו ושמה תמר: ויהי ער בכור יהודה רע בעיני יקוק וימנהו יקוק: ויאמר יהודה לאונו בא אל אשת אחיד ויבס אתה וקסם זרע לאחיד: וידע אונו כי לא לו יהיה הזרע ויהי אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה לבלתי נתן זרע לאחיו: וידע בעיני יקוק אשר עשה וינמת גם אתו: ויאמר יהודה לתמר כלתו שבי אלמנה בית אביד עד יגדל שלה בני כי אמר פן מות גם הוא כפאחיו ותלד תמר ותשב בית אביה:

חלק 2

(יב) וירבו הימים ותמת בת שוע אשת יהודה וינחם יהודה ויעל על גזזי צאנו הוא וחירה רעהו העדלמי תמנה: ויגד לתמר לאמר הנה חמיד עליה תמנה לגו צאנו: ויתגר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף ותתעלף ותשב בפתח עינים אשר על דרך תמנה כי ראתה כי גדל שלה והוא לא נתנה לו לאשה: ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה: ויט אליה אל הדרך ויאמר הבה נא אבוא אליך כי לא ידע כי כלתו הוא ויתאמר מה תתן לי כי תבוא אלי: ויאמר אנכי אשלח גדי עזים מן הצאן ותאמר אם תתן ערבון עד שלחך: ויאמר מה הערבון אשר אתן לך ותאמר חתמד ופתילך וימסך אשר בגידך ויתן לה ויבא אליה ויתגר לו: ותקם ותלד ותסר צעיפה מעליה ותלבש בגדי אלמנותה: וישלח יהודה את גדי העזים ביד רעהו העדלמי לקחת הערבון מיד האשה ולא מצאה: וישאל את אנשי מקומה לאמר איה הקדשה הוא בעינים על הדרך ויאמרו לא היתה בזה קדשה: וישב אל יהודה ויאמר לא מצאתיה וגם אנשי המקום אמרו לא היתה בזה קדשה: ויאמר יהודה תקח לה פן נהיה לבזו הנה שלחתי הגדי הנה ואתה לא מצאתה:

חלק 3

(כז) ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה: ויהי בלדתה ויתן יד ותקח המנקדת ותקשר על ידו שני לאמר זה יצא ראשנה: ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ: ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח:

2. רש"י בראשית פרק לח פסוק א

ויהי בעת ההוא - למה נסמכה פרשה זו לכאן, והפסיק בפרשתו של יוסף, ללמד שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם, אמרו אתה אמרת למכרו, אלו אמרת להשיבו היינו שומעים לך:

א. בראשית פרק ב - ג

5 (טו) ויבדד יקוק אלהים את האדם וינחמו בגן עדן לעבדה ולשמרה: (טז) ויצו יקוק אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל: (יז) וימנע הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות: (יח) ויאמר יקוק אלהים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו:

10 (ד) ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמותן: (ה) כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע: (ו) ויתר האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאנה הוא לעינים ונחמד העץ להשפיל ויתקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל: (ז) ונפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגלת: (ח) וישמעו את קול יקוק אלהים מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו מפני יקוק אלהים בתוך עץ הגן: (ט) ויקרא יקוק אלהים אל האדם ויאמר לו איפה: (י) ויאמר את קלף שמעתי בגן ואיך אכלתי עץ ואני לא אכלתי: (יא) ויאמר מי הגיד לך כי עירם אתה המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת: (יב) ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה לי מן העץ ואכל:

ב. בראשית פרק ד פסוק ח - יא

25 (ח) ויאמר קין אל הבל הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו: (ט) ויאמר יקוק אל קין אי הבל אחיד ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי: (י) ויאמר מה עשית קול דמי אחיד צעקים אלי מן האדמה: (יא) ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיד מינדך:

ג. בראשית פרק כז פסוק יא - יג

30 (יא) ויאמר יעקב אל רבקה אמו הן עשו אחי איש שער ואנכי איש חלק: (יב) אולי ימשני אבי והייתי בעיניו כמתעתע והבאתי עלי קללה ולא ברכה: (יג) ותאמר לו אמו עלי קללתך בני אד שמע בקלי ולך קח לי:

ד. בראשית פרק לא פסוק לו - מב

35 (לו) ויחר ליעקב ויגר בלבן ויעקב ויאמר ללבן מה פשעי מה חטאתי כי ידלקת אחר: (לז) כי משפת את כל כלי מה מצאתי מפל כלי בידך שים כה נגד אחי ואחיד יוכיחו בין שנינו: (לח) זה עשרים שנה אנכי עמך רחלדי ועזיד לא שפלו ואילי צאנד לא אכלתי: (לט) טרפה לא הבאתי אליך אנכי אכסונה מנדי תבקשנה וגנבתי יום וגנבתי לילה: (מ) היתתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שנותי מעיני: (מא) זה לי עשרים שנה בביתך עבדתיך ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך ושש שנים בצאנד ותחלף את משפחתי עשרת מנים: (מב) לולי אלהי אבי אלהי אברהם ויחיד יצחק הנה לי כי עתה ריקם שלחתיני את עניי ואת גייע כפי ראה אלהים ויוכח אמש:

ה. בראשית רבה פרשת וישב פרשה פה' אות א

רבי שמואל בר נחמן פתח (ירמיה כט) כי אנכי ידעתי את המחשבות, שבטים היו עסוקין במכירתו של יוסף, ויוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו, ראובן היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויהודה היה עסוק ליקח לו אשה, והקב"ה היה עוסק בורא אורו של מלך המשיח, ויהי בעת ההוא וירד יהודה, (ישעיה סו) בטרם תחיל ילדה, קודם שלא נולד משעבד הראשון נולד גואל האחרון.

וַיֹּאמְרוּ כָל הָעָם אֲשֶׁר בְּשַׁעַר וְהַזְקֵנִים עֲדִים יִתְּנוּ יָקוֹק אֶת
הָאִשָּׁה הַבָּאָה אֶל בֵּיתָךְ כִּרְחֵל וּכְלָאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׁתֵּיהֶם אֶת בֵּית
יִשְׂרָאֵל וְעָשָׂה חֵיל בְּאַפְרָתָה וְקָרָא שֵׁם בְּבֵית לָחֶם: וַיְהִי בֵיתָךְ
כְּבֵית פָּרִץ אֲשֶׁר יִלְדָה תִּמָּר לַיהוּדָה מִן הַזֶּרַע אֲשֶׁר יִתְּנוּ יָקוֹק לָךְ
מִן הַנִּצְרָה הַזֹּאת.

105

ט. מבנה קונצנטרי – בראשית פרק לח

130	א. לידת שלושת בני יהודה מבת שוע, נתינת שמם, ומיתת שניים: "ויהי בעת ההיא" (א-י)	א1. לידת שני בני יהודה מתמר ונתינת שמם: "ויהי בעת לדתה" (כז- ל)
135	ב. גזר דין של יהודה על תמר וביצועו: "שבי אלמנה בית אביך" (יא)	ב1. גזר דין של יהודה על תמר וביטולו: "הוציאוה ותשרף..." צדקה ממני" (כד2-כו)
140	ג. תמר שומעת שחמיה הולך לתמנה: "וירבו הימים..." ויגד לתמר לאמר הנה חמייך עלה" (יב-יג)	ג1. יהודה שומע שתמר זינתה: "ויהי כמשלש חדשים ויגד ליהודה לאמר... וגם הנה הרה" (כד)
145	ד. תמר מתחפשת: מסירה בגדי אלמנותה, לובשת צעף ויושבת בפתח עיניים (יד-טו)	ד1. תמר מסירה את התחפושת: מסירה את צעפה, לובשת בגדי אלמנותה, וחירה לא מוצא אותה בפתח עיניים (יט-כג)
150	ה. יהודה מבקש לשכב עם תמר (טז)	ה1. יהודה שוכב עם תמר והיא הרה (יח)
155	ו. עירבון: חותמו, פתיליו ומטהו של יהודה עוברים לידי תמר (טז2-יח)	

י. בראשית פרק לח פסוק כ - כב

110

וַיֵּשֶׁלַח יְהוּדָה אֶת גְּדֵי הָעִזִּים בֶּיזָה רַעְהוּ הַעֲדָלְמִי לְקַחַת הָעֶרְבוֹן
מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מִצָּאָהּ: וַיִּשְׁאַל אֶת אִנְשֵׁי מְקוֹמָהּ לֵאמֹר אֵיזָה
הַקְדָּשָׁה הוּא בְּעֵינֵינוּ עַל הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא הִיָּתָה בָּזָה קְדָשָׁה:
וַיֵּשֶׁב אֶל יְהוּדָה וַיֹּאמֶר לֹא מִצָּאָתִיהָ וְגַם אִנְשֵׁי הַמָּקוֹם אָמְרוּ לֹא
הִיָּתָה בָּזָה קְדָשָׁה:

115

יא. רבי אברהם דב מאוורוטש - בת עין, פרשת וישב

ויהי כמשלש חדשים ויגד ליהודה לאמר זנתה תמר וגו' (לח כד
- כו). הנה איתא בכתבי האר"י ז"ל ... שעיקר סוף גמר
החתימה היא בחנוכה. אם כן נוכל לומר שזה מרומז בפסוקים
אלו עד"ז, ויהי כמשלש חדשים, היינו מראש השנה עד חנוכה,
שאז עיקר גמר חתימה:

120

על כן בא המקטרג על בני האדם לפני בורא עולמים ברוך הוא,
שהוא מרומז בתיבת יהודה (עי' זח"א פט ע"ב¹). לומר זנתה
תמר כלתך, היינו כנסת ישראל שדמתה לתמר (שמ"ר לו א),
שהיא מכונה בשם כלה (פס"ר פ' לו), זנתה וסרה ממך, והלכה
אחר זנונה, ולא די לה בזה שהלכה אחר תאות לבה הרע, אלא
שגם היא הרה לזנונים, הרה היא בחינת דביקות, היינו
שמעצמה היא דבוקה תמיד בתאותה בלי שום גורם לזה:

ויאמר יהודה, הוא הבורא ב"ה, הוציאוה ותשרף עבור זה,
שבלא שום גרמא ומניעה היא הרה לזנונים רק מעצמה היא
הרה ודבוקה לתאות לבה הרע. היא מוצאת והיא שלחה אל
חמיה לאמר, בהתנצלות של אמת, ששקר ענה השטן בזה
שמקטרג על בני האדם שהמה דבוקים בגודל תשוקה לתאוות
רעות, כי האמת הוא כך שרק לאיש אשר אלה לו אנכי הרה,
פירוש, שאנחנו עמו דבוקים רק בבורא עולמים ב"ה שהוא
מקור החסד, וגמטריא אל"ה ל"ו², ומה שאנחנו עושים
לפעמים נגד רצון הבורא ב"ה הוא רק מחמת רוב טרדת הזמן
וטרדת הפרנסה ושאר מאורעות של בני האדם, אבל באמת
בפנימיות הלב דבוקים אנחנו בגודל חיבה ותשוקה רק לבורא
עולמים ב"ה:

ותאמר עוד לבורא עולמים ב"ה ראייה אמיתית לזה, הכר נא
למי החתמת, מרמז על השמן של נרות חנוכה, שהיה חתם
בחותמו של כהן גדול (שבת כא ע"ב), והפתילים מרמז על
הפתילות של נר חנוכה, והמטה מרמז על הכלי של נר חנוכה,
כידוע כי תיבת המט"ה עם הכולל גימטריא כל"י. פירוש,
מהמצות נר חנוכה שאנו מקיימים כמצות רצונך הקדוש, היא
ראייה מפורשת שאנחנו הולכים רק אחר רצונך, וחשוקים
ודבוקים רק בך ולא ח"ו וכו', רק מה שאנחנו עושים לפעמים
נגד רצונך הוא רק מחמת הנ"ל:

ויאמר יהודה, הוא הבורא ב"ה, צדקה ממני. כביכול אני חייב
בזה... היינו הבורא ב"ה מודה להם שהמה צודקים, כי אני
רואה שהאמת הוא שהמה דבקים רק בי, ומה שהמה עושים
לפרקים נגד רצוני ח"ו, הוא רק מחמת כי על כן לא נתתיה
לשלה בני, ר"ל תיבת של"ה מרמז על משיח צדקנו, כמאמר
הכתוב (בראשית מט י) עד כי יבוא שילה, היינו מחמת שזה זמן
רב שלא נתתי ומסרתי אותם לרועה נאמן הוא משיח צדקנו
שיבוא במהרה בימינו אמן כן יהי רצון:

¹ שם י-ה-ו-ה נמצא באותיות השם יהודה.

² "אלה לוי" = 72=חסד.